

Մ Ի Կ Տ Ո Ր Հ Ա Յ

(Ի. ՊՕՏԱՊԷՆՍՈՒ)

Մոդեստ Դեմենտևիչ Ալօեվը լաւ մարդ էր. այս բանին բոլորովին համաձայն էին այն ամենքը, որոնք ճանաչում էին նորան և գործ էին ունեցել նորա հետ: Գոնէ միշտ, երբ նորա մասին խօսք էր լինում, ասում էին.

— Հա, ինչ է, Ալօեվը լաւ մարդ է, միայն . . . էէ. . . 'ի հարկէ. . . բայց այնուամենայնիւ նա լաւ մարդ է:

Թէ իսկապէս ինչ էր հասկացում «միայն... էէ...» անորոշ արտայայտութիւններից, ոչ մի հնար չկայ երկու խօսքով բացատրելու: Աւելի դժուար է ասացուցանել այնպիսի մի ըստ երևութին հասարակ բան, ինչպէս այն փաստը, որ Ալօեվը լաւ մարդ էր: Այս պատճառով անհրաժեշտ է պատմել գործի էութիւնը:

Այն ժամանակ, երբ ամենքը միաբերան հաստատում էին, թէ «Ալօեվը լաւ մարդ է, միայն» և այլն. նա քառասուն տարեկան էր: Նա ման էր գալիս արագ, գործի տէր մարդու քայլերով, այնպիսի քայլերով, ինչպէս ման են գալիս յանձնակատարները, նամակաբերները և լրատուները, բայց նորա քայլերը մի փոքր անհաստատ էին երևում,

այսինքն հէնց այն յատկութիւնը, որ յատուկ է իրանց
այժերի վերայ հաւատ չունեցող մարդոց: Նա բարձրահա-
սակ էր, բայց չափազանց կռացած, առաջին հայեացքից
մինչև անգամ սապատող էր կարծւում. սորա համար էլ
նորա երկայն հասակը բանի տեղ չէր անցնում և մի ա-
ռանձին ազդուութիւն չէր տալիս նորան: Նա շարունակ
կրում էր երկայն սև թիկնոց և ամառ ձմեռ կառավար-
ւում էր առանց վերարկուի: Իւր այս վարմունքը նա բա-
ցատրում էր կատարեալ արհամարհանքով դէպի տարեր-
քը և երբ ամառուան շոգերին հարցնում էին նորան, թէ
չէ շոգում արդեօք, իսկ ձմեռուան ցրտին՝ թէ չէ մրսում,
նա միշտ միևնոյն պատասխանն էր տալիս.

— Դատարկ բան է: Մարդ պէտք է վեհանձն լինի:

Բայց ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ այդ ա-
ւելի պարզ է բացատրւում և մինչև անգամ այնքան պարզ,
որ խօսել չարժէ այդ մասին: Եթէ սորա վերայ աւելաց-
նենք, որ անդրավարտիքի ստորին եզերքը զգգուած էր,
որից նա նմանում էր թաթաւոր սագին, իսկ կօշիկների
կրունկները ներս էին ծռուած, արդէն Մոդէստ Ալօեվի
արտաքին տեսքի նկարագրութեանը էլ պակաս բան չի
մնալ:

Եթէ նայէիր նորան մէջքի կողմից, նա քեզ վերայ
մի ահագին, ամրակազմ, թիկնաւէտ, առողջակազմ և ու-
ժեղ մարդու տպաւորութիւն կ'գործէր, որովհետև բնու-
թիւնը նորան տուել էր լայն թիկունք, բարձր ուսեր,
հաստ վիզ, երկար և մեծ մեծ ձեռքեր, այդ բաւական
չէր, դեռ ինքն էլ երկար սև մազեր էր թողել, որոնք ի-
րանց կոպտութեան պատճառով ձիու մազի կեղծամին
էին նմանում, որպիսին գործ են ածում դերասանները
գաւառական ամենախղճուկ ներկայացումներին: Բայց ար-
ժէր միայն առաջ վազել և նորա կերպարանքին նայել,
որպէս զի իսկոյն ակներև լինէր, որ Մոդէստ Ալօեվը ա-

մենևին չէր աճեցրել այն ձիւղերը, որ ընուլթիւնը տուել էր իրան: Բանից երևաց, որ նորա կուրծքը ներս է ընկած, իսկ դէմքը, փոքրիկ քթով և բերանով, մանրիկ աչերով, գունատ, կախընկած այտերով, որոնց նիհարութիւնը անկարող էին ծածկել անօսը, սև, ուղիղ դուրս ցըցուած ծնօտամօրութիւնները, — այդ դէմքը պարզ արտայայտում էր եթէ ոչ քաղց, գոնէ կիսասոված դրութիւն:

Այսպիսի էր Մողէստ Ալօեվի արտաքինը. իսկ ինչ վերաբերում է նորա ներքին յատկութիւններին, մի բան միայն կարելի էր ասել առ այժմ. որ նա լաւ մարդ էր, միայն... էէ... այլ սակայն նա լաւ մարդ էր:

Բայց ժամանակ կար, երբ Մողէստ Ալօեվի մասին ասում էին լոկ, թէ նա լաւ մարդ է, և ոչ մի թեւութիւն չէին կապնում, պարզ. ասում էին լաւ մարդ է, և վերջացաւ: Այս այն ժամանակն էր, երբ նորա մայրը կենդանի էր, մի շատ պառաւ և խիստ յարգուած կին, գնդապետի այրի, որ մինչև իւր վերջին օրը կենսաթոշակ էր ստանում, և ահա այս իսկ վերջին հանգամանքումն էր բոլոր գաղտնիքը: Պառաւ և յարգելի կինը, գնդապետի այրին կենսաթոշակ էր ստանում, ուստի և Մողէստ Ալօեվը ունէր բնակարան և ճաշ, — երկու բան, որոնք միանգամայն անհրաժեշտ են ամեն մի կարգին մարդուն: Բնակարանը գտնւում էր Պետերբուրգեան կողմի մի շատ հեռաւոր մասնում և շատ վատ էր, ճաշը համեստ էր և խղճով, և որ ամենից անտանելի էր — թէ բոլոր չորս պասերին և թէ չորեքշաբթի ուրբաթ պասուայ էր. բայց նորա ունեցած չունեցածը բնակարանն ու սնունդն էր, իսկ Մողէստ Ալօեվը պարտաւորւում էր մտածել նաև հագուստի համար:

Բայց այս խնդիրն էլ թեթեւացաւ նորա համար այն հանգամանքով, որ նա մի մեծ եղբայր ունէր, որը երբեմն երբեմն աւռնում էր նորա համար կամ անդրալարտիք,

կամ բաճկոն, կամ գլխարկ և կամ կօշիկ: Այսպիսով Մոդէստ Ալօեվը այդ բաղտաւոր ժամանակներում վստահ կարող էր ապրել աշխարհում, ոչ մի վնաս չհասցնելով մերձաւորին. այս պատճառով նորա ծանօթները պնդում էին առանց որ և է յաւելումի, թէ նա լաւ մարդ է:

Սակայն գնդապետի պառաւ և յարգելի այրին պէտք է վաղ թէ ուշ մեռնէր, որ և վերջապէս կատարեց, և ահա իսկ և իսկ այդ ժամանակից Մոդէստ Ալօեվը պարտաւորուած էր կեանքի ասպարէզը ոտք կոխել մի կտոր հաց գտնելու նպատակով: Պարզ բան է — մի կտոր հաց երկրագնդի երեսին փոքր քանակութեամբ միշտ կայ պատրաստ և ամեն մի կտոր իր տէրը ունի, և եթէ յանկարծ հանդէս է գալիս մի նոր խնդրակ, որ առաջ կենսաթոշակով էր սնւում, նորան ուրիշ բան չէ մնում, բայց եթէ իւր որոնած կտոր հացը մերձաւորի ձեռքից խլել: Այս պատճառով էլ այն խօսքերին, թէ Մոդէստ Ալօեվը լաւ մարդ է, այժմ սկսեցին զանազան պոչեր կպցնել:

Սակայն հնչտ է արդեօք հաց գտնել այն մարդու համար, որի մասին աւանդութիւնն ասում էր, թէ այսինչ ժամանակ այս-ինչ հաստատութեան մէջ հասաւ մինչև երրորդ դասարան, իսկ որի կրթութեան շարունակութեան մասին աւանդութիւնը ամենևին ոչինչ չէր ասում... Ոչ, հեշտ չէ: Բայց սակայն Մոդէստ Ալօեվը այն կարծիքի էր, թէ մինչև մարդ ձեռք չբերէ մի կտոր հաց, ամենևին չէ կարող այն ուտել, ուտտի և ոչ մի բանի ուշ չդարձնելով սկսեց հաց ձեռք բերելու վերայ մտածել:

Նորա առաջին գործն այն եղաւ, որ գնաց եղբօր մօտ: Ղուկաս Դեմենտեւիչ Ալօեվը կենում էր Լիտէյնի հրապարակի վերայ Գիրօճնօյից ոչ հեռու, և շատ էլ լաւ չէր ապրում, բայց ոչ էլ շատ վատ: Գոնէ նա ամեն ինչ ունէր. թէ հագուստ, թէ տաք բնակարան, թէ փափուկ կարասի բնակարանում, կուշտ ճաշ, կին, որդիք, մինչ-

դեռ Մոդեստ Ալօսկը սոցանից ոչ մէկը չունէր: Մոդէստը եկաւ եղբօր մօտ ու ասաց.

— Գիտես, Ղուկաս, որ մայրիկը մեռաւ, նորա հետ մեռաւ և կենսաթոշակը: Ես ոչինչ չունիմ: Իսկ դու, Ղուկաս, սեպհական աշխատութեամբդ ձեռք ես բերում թէ հաց և թէ ուրիշ ինչ որ պէտք է: Ինձ էլ սովորցրու այդ արհեստը...

Ղուկասը նայեց Մոդէստին, ուշադրութեամբ և անթարթ նայեց ու ասաց.

— Տեսնում ես, Մոդէստ, 'ի հարկէ ամեն մարդ պէտք ունի հաց և այլ ինչ աշխատելու, ուրեմն նաև դու: Բայց այդ արհեստը հեշտ չէ և կապուած է բազմաթիւ դժուարութիւնների հետ: Եւ ինչպէս ես քեզ տեսնում եմ, ինձ թւում է, թէ դու անընդունակ ես այդ բանին:

— Ի՞նչպէս թէ անընդունակ: Ինչո՞ւ եմ անընդունակ:

— Ապացոյցներ չկան: Ինքդ դատիր. ես թատերադիր եմ և կապեր ունիմ թատրոնական աշխարհի հետ: Բայց ի՞նչ գործի կարող եմ քեզ դնել, Մոդէստ: Պարի համար դու պիտանացու չես, որովհետև ոտներդ մեծ մեծ են և անհաստատութիւն է նկատուում նոցա մէջ: Դերասան չինել քեզ չի կարելի, որովհետև քո լեզուդ ամենաէական չորս բաղաձայները չունի. դու չես կարող արտասանել ինչպէս հարկն է ոչ ը, ոչ լ, ոչ չ, և ոչ Ժ... Ի՞նչ տեսակ դերասան կլինես: Ես քեզ կյանձնէի օտարազգի պիէսներ թարգմանել, որոնցից տասը տարի է ահա ինչ որ ես յաջողութեամբ օգտուում եմ ռուսերէն ողբերգութիւններ գրելիս, բայց դու լեզուներ վատ էիր սովորում և հագիւ թէ որ և է բան յիշես: Արտադրելու կտայի, բայց էլի արգելք կայ. ես ինքս էլ ճիշտ չեմ գործ դնում երաժշտ տառը, իսկ դու առաւել վատ... Ես միշտ այնպիսի գրազէտ արտագրող եմ որոնում, որ գիտենայ այդ... Էլ ի՞նչ կարող եմ քեզ համար հոգալ:

Մողէստը մտածմունքի մէջ ընկաւ։ Այս ամենը ստոյգ էր, նա ոչինչ չգիտէր և ոչինչ չէր կարող։ Այնուամենայնիւ այս խոստովանութիւնից նորա արորժակը ամենեւին չպակասեց, և երկար մտածելուց յետոյ նա ասաց.

— Ինչպէս գիտես, բայց միայն ես քեզ մօտ կմնամ, որովհետեւ էլ ուրիշ տեղ չունեմ...

Ինչպէս ասաց, այնպէս էլ արեց։ Ղուկասը ուռչում էր և կնճռում, բայց սիրտ չարաւ նորան դուրս անել նախ՝ նորա համար, որ ինչ և իցէ եղբայր էր, իսկ երկրորդ էլ, որ հասարակաց կարծիք կար։

Մողէստը ապրում էր, այսինքն՝ քնում էր, ուտում, դրօսնում և ապաղայի մասին մտածում։ Նա ազատ ժամանակ շատ ունէր, ուստի և նորա մտածմունքներն էլ բարդ էին և բազմազան։

Նա մտածում էր. «Ինչպէս է իմ եղբայր Ղուկասը վարպետութեամբ հաց դատում։ Ես հաւաստի գիտեմ, որ նորա գիտութիւնը իմից մի քիչ աւելի է։ Ես երրորդ դասարան հասայ, իսկ նա հինգերորդ, — մեծ բան է ինչ է։ Նա ինքն էլ հէնց ասում է, որ շատ լաւ չգիտէ *տատ* տառը գործ դնել։ Այն ինչ համեցէք տեսէք — պիեսներ է գրում, ներկայացնել է տալիս թատրոններում և սորա համար փող է ստանում։ Եթէ ասենք, թէ նա առանձին խելք ունի... բայց չէ, ամենեւին այս բանը նորա մէջ չէ նկատուել։ Ընդհակառակը, ուսումնարանումն էլ, տանն էլ ամենքը նորան շատախօս են համարել, ինչպէս և ինձ, Մողէստիս։ Ո՛չ, այստեղ ուղղակի մի գաղտնիք կայ, և պէտք է իմանալ թէ ինչ է այդ»։

Եւ Մողէստն սկսեց քրքրել Ղուկասի այդ գաղտնիքը։ Դիցուք թէ Ղուկասը նստած էր լինում իւր մենարանում, պարապմունքի մէջ մտախօհ, Մողէստն մէլ տեսար կմտնէր կամացուկ։

— 2է, ոչինչ, ես քեզ չեմ խանդարի, ես միայն թեք

կրնկնեմ այստեղ տախտի վերայ... կասէր նա և թեք կրնկնէր: Պարկում էր իր համար և կարծես նայում էր առաստաղին, բայց իսկապէս նա Ղուկասին էր նայում: Ղուկասի հոգը չէր, նորա առաջ դրած է գերմաներէն մի գրքոյի: Նայում է գրքին և ինչոր գրում, կրկին նայում է և կրկին գրում: «Էհէ, մտածում է Մոդէստը,—այ թէ ինչպէս է նա պիեսներ շարագրում. պէտք է աչքի առջև ունենալ այս»: Այսպէս նա մի շարաթ դիտեց, մի անգամ էլ մտաւ մենարանը, երբ Ղուկասն այնտեղ չէր, մօտեցաւ սեղանին և տեսաւ, որ գերմաներէն գրքում գերմաներէն պիես է, իսկ տետրակում՝ ռուսերէն: Գերմաներէն պիեսի վերնագիրն էր— Աստուած գիտէ թէ ինչ, իսկ ռուսերէնինը՝ «Լուսթիւն: Գաւառական պատկերներ: Փոխադրութիւն»: Մօդէստը խելքն ու միտքը լարեց և քանի մի բան յիշեց իւր ուսած գերմաներէնից: Կարդում է և տեսնում, ուր որ գերմաներէնում Ադօլֆ Չմիտ էր գրած, Ղուկասի տետրում Իվան Պետրովիչ Զիուրին էր. ուր որ գերմաներէնում Լուիզա Չպայգէն էր, Ղուկասի մօտ—Ջինայիդա Սերգեննա Կուպիդոնով էր. ուր Չմիտն ասում էր. «գուտ մօրգէն», այնտեղ Իվան Պետրովիչ Գօրսկին. «բարե» էր ասում. ուր որ Լուիզա Չպայգէնը ձայնում էր. «իհ լիբէ դիհ», այնտեղ Ջինայիդա Սերգեննան. «միշտ քեզ անձնուէր» էր ասում:

«Է՛, մտածեց Մօդէստը, ահա թէ ինչումն է եղել բոլոր գաղտնիքը, այ թէ ինչ կնշանակէ պիեսներ փոխադրել: Վերցնել և ուղղակի... թարգմանել: Հմ... Զատ հասարակ մի բան: Այդ հօ ես էլ կարող եմ անել... Հարկաւոր է միայն որ մի քիչ լեզուներ սովորեմ, քիչ ու միչ յիշեմ»...

Եւ նա սկսեց եռանդով կրկնել լեզուները և քիչ ու միչ յիշել: Նայում էր նորան Ղուկաս եղբայրն ու զարմանում. «միթէ սորանից բան դուրս կ'գայ: Ա՛յ քեզ

հրաշք. — դեռ շարունակ պարկած էր տախտի վերայ և առաստաղին էր նայում, իսկ այժմ յանկարծ անձնատուր է եղել մտաւոր պարապմունքին: Ի՞նչպիսի մարդ է:

Երկու ամսից յետոյ Մողէստը իրան պատրաստ զգաց: Նա գնաց դրավաճառանոց, քրքրեց այնտեղ և գտաւ մի նոր, թարմ պիես, որի վերայ դրած էր իրան բոլորովին անծանօթ հեղինակի մի անուն: Բայց պէտք է նկատել, որ նորան անծանօթ էր նաև միւս բոլոր հեղինակների անունները: Առաւ նա ֆրանսիական պիեսը, եկաւ տուն և նըստեց նկուղում: Ղուկասի զարմանքը աւելի մեծացաւ. «ի՛նչ է անում նա այնտեղ: Մի՞թէ իրաւ երեսուն և չորս տարեկան հասակում Մողէստը խելքի եկաւ և մի լուրջ գործի ձեռնարկեց»:

Բայց Մողէստը շարունակ նստած էր նկուղում և միայն ճաշելու էր դուրս գալիս: Նա պարապում էր մեծ եռանդով: Ժան դը-Բէֆերն ու Լուի Կավերնաները շատ հասարակ կերպով փոխւում էին նորա մօտ Սիմէօն Պետրովիչ Բրինկինների և Ֆէօդօր Իվանիչ Կավէրգովների, Սիւզանին նա դարձնում էր Արին, իսկ Մարգարտին՝ Ստեփանիդ: Թարգմանութիւնը դուրս եկաւ ճիշտ, բառացի, եթէ չհաշուենք այն տեղերը, որոնք չ'հասկանալուց ադճատուած էին: Պիեսը վերջացած էր: Վերնագրի համա, Մողէստն ընտրեց այս առածը. «Ձխաքես՝ չես ծախի», դրեց «փոխադրութիւն», ստորագրեց խոշոր տառերով «աշխատասիրեց Մողէստ Այօեմ» և հրապարակ հանեց:

Երբ պիեսը նորա ձեռքից ելաւ և պատշաճաւոր ընթացք ստացաւ, Մողէստը համարեան հանդիսավեհ կերպարանքով բացուեց իւր եղբօր առաջ.

— Դիտե՛ս, Ղուկաս, ես պիես հեղինակեցի, առաց նա:

Ղուկասը զարմանքից մի քանի քայլ յետույետ գնաց:

— Դու, հեղինակեցիր: Հա, հա, հա: Մի՞թէ դու հեղինակելու շնորհ ունիս:

—Ինչո՞ւ չունիմ։ 2Է որ դու էլ ես շարադրում։

—Հմ...Հա... Բայց այդ ուրիշ բան է բոլորովին...

—Բաս լաւ... Մի քիչ սպասիր, կտեսնես...

Ղուկասը լաւ համարեց սպասել։ Պիեսը արդէն յաջողութիւն գտնելով յետ դարձուեց Մողէստին և դարձեալ ուղարկուեց ուր հարկն էր։ Գարդացիին, քննեցին ու գտան, որ յիրաւի վատ պիես չէ։ Մեզ յայտնի չէ, ճշմարիտ վատ չէր, թէ ձեռնհաս մարդկանց թւում էր այդպէս, որովհետեւ շապկի վերայ Ալօեվի անունը կար գրած, մի անուն, որ յաճախ կրկնւում էր թատրոնական շրջանում։ Ամենքը իմանում էին, որ Մողէստ Ալօեվը պէտք է Ղուկաս Ալօեվի եղբայրը լինէր և որ եթէ Ղուկաս Ալօեվը յաջողութեամբ փոխադրութիւններ էր անում, էլ ինչու նոյնը չէր կարող անել և Մողէստ Ալօեվը։

Հասաւ նոյն իսկ այն օրը, երբ Ղուկասին անպատմելի դարմանք էր տրեւել, տեսնելով յայտարարութեան վերայ իւր ազդանունը, որից առաջ սակայն ոչ թէ «Ղուկաս» էր գրուած, այլ «Մողէստ»։

—Սատանան գիտէ թէ այս ինչ բան է, ասաց նա բարձր ձայնով։—Ճարահատեալ պէտք է հաւատալ, որ Մողէստի վերայ շնորհ է իջել։

Պիեսը լաւ գնաց, հասարակութիւնը ծափահարեց, քննադատները գովաբանեցին, տնօրէնները մէկ մէկու ձեռքից խլում էին, Մողէստը լաւ սիրուն գրպանն էր ժողովում ներկայացումների վարձը։ Մի խօսքով գործը այնպէս փառաւոր էր գնում, որ Մողէստը չէր էլ երազել։ Նա կարծում էր, թէ իրան մի չնչին բան կհասնի, իսկ յանկարծ, արի տես, բարիքը հեղեղի պէս սկսաւ թափուիլ նորա առաջ։ Ղուկասն անգամ սկսաւ նորան նախանձել։

—Այս տեսակ յաջողութիւն աչքով էլ չեմ տեսել երբէք, չնայելով որ այսքան փորձուած եմ այս գործում։

Մի կտոր հաց ունիմ, ու գիտէ այն էլ խլես իմ ձեռքից...

Բայց Մողէստը առատօրէն վայելում էր փառքի ու բարիքի շնորհները, փոխադրուեցաւ մի առանձին ընակարան, իր սեպհականը, էլ ոչինչ չէր ուզում իմանալ և լսել: Նա զնաց գրավաճառանոց և սկսեց մի նոր պիես որոնել, որպէս զի նորա տակն էլ ստորագրէ «աշխատասիրեց Մողէստ Ալօեի»: Բայց այդ միջոցին մի դէպք պատահեց, որ ցնցեց նախ և առաջ Ղուկասին, ապա Մողէստին ու վերջ ի վերջոյ սորա փառքն ու բարեկեցութիւնը փառնգի ենթարկեց:

Մի անգամ եկաւ Մողէստի մօտ Ղուկասը խիստ յուզուած կերպարանքով և, անխօս՝ գրպանից հանելով լրագրի մի թերթ, տուեց եղբօրը և կատաղի կերպով ասաց.

— Կարդա:

Մողէստն սկսեց կարդալ: Լրագրում հետեւեալն էր գրած. «Մօտ օրերս լոյս է ընկել մեզանում մի նորագոյն թատերադիր Մողէստ Ալօեի անունով: Մենք միշտ այն կարծիքի էինք, որ օտար պիեսները ռուսական բարքերին յարմարացնելու համար բաւական է միայն Ղուկաս Ալօեի: Այնուամենայնիւ մենք ծափահարում էինք «Զխաբես՝ չես ծախի» ի հեղինակին, որովհետև պիեսը տաղանդաւոր և հետաքրքրական էր թւում: Բայց ինչքան մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ իմացանք, որ այս պիեսը, որը Մողէստ Ալօեի ստորագրութիւնն է կրում, բառացի, այն էլ շատ խայտառակ թարգմանութիւնն է ֆրանսիական թատերադրի պիեսի (այստեղ յիշուած էր ինչպէս թատերադրի անունը, այնպէս էլ պիեսի): Զատ երևոյթների ականատես էինք եղել, բայց այսպիսի անամօթ գողութիւն կարծում էինք դեռ չէ պատահել գրականութեան մէջ: Ճնորհաւորում ենք Ղուկաս և Մողէստ Ալօեի եղբայրներին և ցանկանում ենք նոցա յաջողութիւն այսուհետև նս, բայց խորհուրդ ենք տալիս թատրոնական

վարչութեան շուտով հանել այդ գրուածքը պիեսների շարքից, որովհետև անվայել է մայրաքաղաքի բեմի վերայ տեսնել պարզ խաբէրայութիւն.....

—Դու անասուն ես և յիմար: Աւելի ոչինչ. մեծաբան խօսքերով ասաց Ղուկասը: —Ինքդ ընկար և իմ անունն էլ արատաւորեցիր:

Մոզէստը նայեց նորան և աչքերը յառեց:

—Այդ բոլորից ես բան չեմ հասկանում, պարզասրտութեամբ ասաց նա:

—Ի՞նչպէս չես հասկանում: 2է որ սա ճշմարիտ է: Դու թարգմանել ես և գրել, որ քո հեղինակութիւնն է... այդպէս չէ:

—Բոլորովին ճշմարիտ է:

—Է՛, այդպիսի բան կանեն:

—Ի՞նչպէս չեն անի, անում են: 2է որ դու էլ նոյնն ես անում, և ուրիշ ոչինչ... ինչո՞ւ ես չեմ կարող անել:

—Որովհետև դու յիմար ես... Սհան թէ ինչու... Մի-թէ ես թարգմանում եմ: Ես յարմարացնում եմ ռուսաց բարբերին, հասկանում ես: Իմ գրուածքներից երբէք չի կարելի իմանալ, թէ որտեղից եմ ես գողացել. հէնց սորանումն էլ կայանում է արուեստն ու ստեղծական շնորհը... Հասկացար: Իսկ դու, ապուշ, վերցրել ես ե թարգմանել և կարծել ես, թէ այդպէս էլ պէտք է...

Մոզէստը սկսաւ քիչ շատ հասկանալ, թէ ինչո՞ւմն է տարբերութիւնը: — Բայց ի՞նչպէս անեմ, հարցրեց նա, երբ տեսաւ, որ յիրաւի խայտառակ բան է:

—Ինչպէս կամենաս այնպէս արա, իսկ ես էլ չեմ ուզում քեզ ճանաչել: Դու իմ գլուխս կտրեցիր, պատասխանեց Ղուկասը: Միայն այս մէկ բանը աչքի առաջ ունեցիր, — իսկոյնսեթ մի որ և է լրագրում պատասխան տալիւ, թէ յիրաւի նմանութիւնը կայ, բայց դա լոկ գաղափարների զուգադիպութիւն է: Աւելացրու, որ դու քո

պիեսը գրել ես և բարեկամներիդ ու յարգողներիդ մօտ կարդացել տասն տարի առաջ, մինչդեռ ֆրանսիական հեղինակը իւր գրուածքը լոյս է ընծայել միայն անցեալ տարի: Նկատիր, որ չէ՛ր կարող արդեօք նա քեզանից փոխ առնել... Տես նայիր, չը խառնես, ապուշ: Իսկ այնուհետև մնաս բարեաւ և երբէք աչքիս չերևաս: Ես քեզ էլ ամենևին չեմ ուզում ճանաչել: Հասկանում ես: Ամենևին:

Այս նշանաւոր խօսքերն ասելուց յետոյ Ղուկասը, որին Մոդէստը միշտ մի բարեհոգի մարդ էր համարում, աչքերը գազանի նման չռեց, ատամները կրճտացրեց գայլի պէս և դուրս գնաց:

«Հմ... մտածեց Մոդէստը, «երևի թէ ես էլ յիրաւի մի չարիք եմ գործել, որ Ղուկասն էլ այսպէս գազանի պէս է նայում:

Նա հետեւեց եղբօր խորհրդին և լրագրներից մէկի մէջ մի նամակ տպեց, որի մէջ ասուած էր կէտ առ կէտ այն, ինչ որ Ղուկասն ասաց, այն է. դա լոկ գաղափարների գուգաղիպութիւն է: Պիեսը գրուած էր և բարեկամների ու յարգողների մօտ կարդացուած քսան տարի առաջ (աւելի համոզելու համար Մոդէստը աասը տարի էլ իրանից աւելացրեց) և 'ի հարկէ աւելի շուտով ֆրանսիացի հեղինակը կարող էր գողանալ Մոդէստից, բան հակառակը: Յայտնի չէ ով և իցէ հաւատանց այս բացատրութեան, բայց շատերը ցոյց էին տալիս թէ հաւատացել են, իսկ մնացեալները շուտով մոռացան այս պատմութիւնը: Մակայն պիեսը էլ չերևեցաւ թատրոնի վերայ, Մոդէստը էլ չէր ստանում ներկայացման վարձը և նորա դրութիւնը աննախանձելի էր դառնում:

Եղբօր մօտ գնալ նա սիրտ չէր անում, յիշելով, թէ ինչպէս նա իւր վերջին այցելութեան ժամանակ ատամներն էր կրտճացնում: Նա ուղղակի վախենում էր, որ Ղուկասը, առողջ և ուժեղ լինելով, չծեծէր իրան: Մո-

դէստը փորձեց մի պիէս էլ թխել, այս անգամ արդէն Հովկասի հրահանգով, այսինքն «մշակուած»։ Պիեսը պատրաստ էր և կարծես վատ չէր։ Վերջապէս Մողէստը գրնաց իւր ծանօթ թատրոնական տնօրէնների մօտ և առաջարկութիւն արեց. բայց նորա ականջ էլ չդրին։

— Ես ձեզ հաւատացնում եմ, որ այս պիեսը գրած է ինչպէս հարկն է... սա իմ հեղինակութիւնն է, միայն նիւթն է փոխ առած... համոզում էր նա։

— Այդ բանում կասկած լինել չի կարող, պատասխանեցին նորան։ — Միայն... դարձեալ... ոչ, ոչ, ոչ մի կերպ։

Եւ այսպէս նորան չյաջողեց պիեսը ընդունել տալ։ Ահա այս տխուր միջադէպից յետոյ էր, որ սկսեցին Մողէստի մասին ասել, թէ նա լաւ մարդ է, միայն... և այլն։

Մողէստը ինչքան աշխատեց, ոչինչ չկարողացաւ անել։ Ամենքը ժպտում էին նորան, թօթւում էին նորա ձեռքը, ասում էին, թէ հաւատում են նորա անմեղութեանը, բայց պիեսն ընդունել չէին ուզում։ «Գուցէ յիշաւ ինքն է հեղինակել, մտածում էին տնօրէնները, միշտ դժուար բան հօ չէ. քիչ մարդ կայ որ պիես է գրում։ Բայց վայ թէ յանկարծ երևայ, որ նա դարձեալ... Ո՛չ, թող իր բանին գնայ։ Ինքը Մողէստ Ալօսիլը ՚ի հարկէ լաւ մարդ է, միայն... հմ... 2է, Աստուած բարի տայ իրան...»

Մողէստի աննախանձելի դրութիւնը կրիտիքական դառաւ։ Ճաշել էլի մի կերպ կարողանում էր, որովհետեւ զաւառներից, ուր այնքան էլ չէ հետաքրքրում պիեսների հարադատութիւնը, երբեմն երբեմն ուղարկում էին նորան ութնական ռուբլի, բայց նորա անդրաժաղութեւնը էլ ամենևին բանի պէտք չէր և նա միանգամայն միջոց չուէր նորոգել։ Փորձեց Մոսկվա երևալ, բայց այնտեղ, հէնց

որ իմացան, թէ Մողեստ Ալօեմն է, ամենքն էլ սկսեցին ծաղրել:

Ա, հա, հա, հա: Մողեստ Ալօեմ: Դա հէնց այն մարդն է որ առանց խաբելու չէ ծախում: Հա, հա, հա...

Մողեստն ականջները խցեց և փախաւ քաղաքի ամենահեռաւոր ծայրը: Նա յետին յուսահատութեան մէջ էր: Նա մտածում էր. «ինչի՞ համար: Ինչի՞ համար են հալածում ինձ: Կարծեմ ևս ոչ ոքի վիրաւորելու միտք չունիմ և ոչոքից էլ բան խլել: Ես միայն ուզում եմ մի կրտոր հաց գտնել և ուրիշ ոչինչ... Ես ինչո՞վ եմ ուրիշներից պակաս և ինչո՞ւ ուրիշներին կարելի է, իսկ ինձ չի կարելի մի կտոր հաց վաստակել: Օրինակ հէնց իմ եղբայր Ղուկասը: Նա էլ ինձպէս չգիտէ թէ ուր պէտք է գնել նատ տառը, և միայն մշակել գիտէ, իսկ ես այդ չըզիտէի, ահա ամբողջ տարբերութիւնը իմ ու նորա մէջ... Ախ, անխ: Ո՛ր է արդարութիւնը:

Եւ այն միջոցին, երբ Մողեստը խորին յուսահատութեան մէջ էր ընկղմուած, յանկարծ մի մեծ միտք ծագեց նորա մէջ.

— Դաւառում: Դաւառում, գոռաց նա բոլոր ուժով, և ուրախութիւնից մինչև անգամ թռչկոտաց, որ այս միտքը ծագեց նորա մէջ. «էլ ի՞նչ էի երկար մտածում: Մայրաքաղաքներն ինձ չգնահատեցին... Ա՛խ հպարտ, գոռոզ մայրաքաղաքներ: Նոքա վաղուց հրաժարուել են ինձ կերակրելուց. իսկ գաւառը, ոչ-ոչ, էլի նա է ինձ մտաբերում և ութն ուրբու ծանուցագիր ղրկում: Ոհ բարի, սիրելի՛ գաւառ: Բայց ո՞ր կողմը: Ո՞ր քաղաքը գընամ: Բայց այդ միևնոյն է, բոլոր քաղաքները միապէս բարի են և պարզահոգի: Օն անդր ուրեմն դէպի գաւառ:

Եւ Մողեստը շոգեկառք ստեց ու գնաց: Չգիտեմ ինչո՞ւ և ինչպէս նա ընկաւ նահանգական Կօզօդոյ քաղաքը և ոտք կոխեց այնտեղ կեանքի մի նոր ասպարէզ:

Նահանգական Կոզոդոյ քաղաքում, ինչպէս և ամեն մի ուրիշ փոքր իշատէ իւր յարգը ճանաչող Նահանգական քաղաքում 'ի հարկէ դրամատիրական արուեստը սիրողների շրջան կար։ Բայց,—այս էլ 'ի հարկէ,—ոչ մի կարգ չկար այնտեղ։ Սիրողները գործում էին իւրաքանչիւրն իւր խելքի կտրածի պէս. այս պատճառով ոչինչ չէր դուրս գալիս և ամեն ինչ գոյութիւն ունէր այնտեղ, բացի դրամատիրական արուեստից։ Սիրողներն զգում էին ու հասկանում, որ դա տգեղ բան է, բայց ոչինչ չէին կարողանում անել, որովհետև գլխաւոր չունէին, որին նոքա աւելի յարգէին, քան իրանց կամակորութիւնները։ Կարելի է երևակայել թէ ինչքան մեծ էր նոցա ուրախութիւնը, երբ իմացուեց, որ քաղաքը մի մարդ է եկել, Ալօնվ ազգանունով,—մի ազգ, որ այնքան յաճախ հանդիպել էր թատրոնական աֆիշներին վերայ։ Նոքա 'ի հարկէ չէին քրքրում և չէին էլ ցանկանում քրքրել թէ բանն ինչումն էր, և հէնց որ տեղական լրագրում մի լուր երևեցաւ, թէ եկել է այդ քաղաքը «մեր յայտնի թատերագիր Ալօնվը», այդ միևնոյն օրը մի պատգամաւորութիւն ժողովարանի կողմից առաջարկեց նորան բեմի տնօրէնի պաշտօնը։

Մոգէստը սկզբում զարմացաւ, բայց յետոյ գլուխը վեր բարձրացրեց։ Նորան շատ էլ բարեյաջող հանգամանք չէր թւում, որ իւր անդրաւարտիքը շատ վատ վիճակի մէջ էր, իսկ կօշիկները ծռուած, բայց 'ի նկատի առնելով իւր անուան թովչութիւնը, որ միևնոյն ժամանակ իւր եղբօր անունն էլ էր, նա որոշեց թքել այս հանգամանքի վերայ։ Նա գնաց ժողովարան և մի ճառ խօսեց արուեստի վեհութեան և սրբութեան մասին, որին, ասաց, «մենք ամենքս ծառայում ենք», որպիսի ճառի հազիւ երբորդ մասը հասկացուեց, որովհետև, ինչպէս գիտենք, Մոգէստը չէր կարող ինչպէս հարկն է արտասանել ռուսաց այբուբենի

չորս ամենաէական բաղաձայն տառերը: Սակայն ժողովարանի անդամները հիացած էին և բուռն ծափահարութիւններ նուիրեցին նորան:

Այնուհետև Մոդէստը ձեռնարկեց բեմի տնօրէնութիւնը:

Նա առաջարկեց ներկայացնել «2խաբես՝ չես ծախի» պիեսը և ներկայացնել տուեց, որովհետև անհնարին ոչինչ չկար այդտեղ: Սիրողները լաւ չներկայացրին, Մոդէստի տնօրէնութիւնը զգուշիւ էր, որովհետև ոչինչ հասկացողութիւն չունէր այդ արուեստից, բայց ամենքը լաւ էին տրամադրուած, իսկ ժողովարանի նպատակն ու ցանկութիւնն էլ այս էր: Այսպիսով ամենքը գոհ էին իրանցից և իրանց տնօրէնից:

Այս անսպասելի յաջողութիւնը կարճ ժամանակ միայն տուեց Մոդէստի համար: «Այս բոլորը լաւ է: Չատ էլ հաճելի է, երբ քեզ ընդունում են ինչ որ իսկապէս դու չես, դորա էլ յարգում են: Սակայն այդ յարգանքով վարտիկ չի առնուի»: Այսպէս էր դատում Մոդէստը և շատ էլ իրաւացի էր: Սիրողներն ՚ի հարկէ ոչինչ չէին վճարում նորան տնօրէնի պաշտօնի համար: Նախ և առաջ ժողովարանը փող չունէր, ինչպէս և սիրողների ամեն մի ժողովարան, իսկ երկրորդ՝ ամենքը հաստատ համոզուած էին, որ աֆիշների վերայ այդքան յաճախ երեւացող յայտնի թատերագիրը, ինչպիսին Ալօեմլն էր, չէր կարող փողի կարիք ունենալ:

Նորա հարկաւ նորա հագուստը և ամբողջ արտաքինը դորան հակառակ ապացոյց էին համարում: Բայց այս բացատրում էր ուղղակի ինքնուրոյն սովորութեամբ: Կօզօդոյ նահանգական քաղաքում կարծիք կար տարածուած, թէ գրականութեամբ պարապողները սովորաբար ման են գալիս գջլտուած, չսանդրուած և անլուայ,—մի կարծիք, որ վաղուց արդէն չքացել էր ուրիշ ամեն տեղերում, բայց Կօզօդոյում դեռ գոյութիւն ունէր: Այս ամե-

նի չնորհիւ Մոդէստը, յաջողութեան մէջ թաղուած, մի-
ննոյն ժամանակ սոված էր: Ելլի մի կերպ ապրում էր,
երբ իւր պիեսի կրկնութիւնները տեղի ունէին: Ժողովա-
բանի բոլոր մարդիկ փողատէր էին և ուտել խմելու սի-
րողներ: Սիջոցներում որեւէ մէկի հաշուով անսպասաւոր
օդի և նախաճաշ էր առնւում, որից առաջին ճաշակն 'ի
հարկէ առնում էր տնօրէնը: Սակայն կրկնութիւնները
շուտով վերջացան և այնուհետև սկսուեցաւ կատարեալ
սովի ժամանակ:

Ոչ մի կասկած չկայ, որ մարդկութիւնը շատ նշա-
նաւոր գաղափարներով պարտական է քաղցին: Այս վեր-
ջինների և դատարկ ստամոքսի մէջ մի գաղտնի կապ
կայ, և թէպէտ այն գաղափարը, որ յղացաւ Մոդէստը
իւր այս քաղցածութեան օրերում, ամենեւին չբարւոյեց
մարդկութեան վիճակը, այնուամենայնիւ սա մի զարմա-
նալի գաղափար էր:

— Ինչո՞ւ ես... հմ... պրօֆեսսօր չդառնամ, հմ, գո-
չեց նա և ամենեւին չապշեցրին իրան իւր այս սեպհական
խօսքերը: Առաջին նուազ սա մի փոքր խորթ կթուայ:
Ի՞նչպէս կարող էր Մոդէստը, որ որեւէ դպրոցի հաղիւ
երրորդ դասարան էր հասել և որ չէր կարողանում *եւտ*
տառը իւր տեղը գործ դնել, պրօֆեսսօրութեան մասին
մտածել: Բայց պէտք է 'ի նկատի առնել, որ Մոդէստը
սոված էր, իսկ երբ մարդ սոված է, և այն էլ տեղ-
դարար, և ապագայումն էլ ճաշելու ոչ մի հնարաւորութիւն
չէ տեսնում, արդարև ոչինչ զարմանալու բան չկայ, որ
նա պատրաստ է նոյն իսկ պրօֆեսսօր դառնալ:

Իսկ եթէ այս էլ չլինի՝ Մոդէստի մտածմունքը հիմ-
նաւոր էր: Գան այնպիսի գիտութիւններ, — իսկ գուցէ
դժբա գիտութիւններ էլ չեն, — կամ արուեստներ, — և գու-
ցէ դժբա արուեստներ էլ չեն, — ով դիտէ թէ ինչ բան
են, — որոնց մէջ կարելի է պրօֆեսսօր լինել և դա-

սաւանդել, առանց մի բան գիտենալու և կարողանալու: Այդ տեսակ ճիւղերից մէկն էր ընտրել և Մողէստը:

Մի անգամ նա գնաց ժողովարանի նիստին և յայտնեց, թէ ցանկանում է ճառ խօսել: Այս դէպքերը միշտ աւելի հետաքրքրական են լինում և ամենքն ականջները սրեցին: Մողէստը վերկացաւ և ասաց.

«Տիկիներ և պարոններ: Կարճ ժամանակ ապրելով ձեր մէջ ես կարողացայ համոզուիլ, որ ձեր մէջ բեմական բաղմաթիւ պատուական տաղանդներ կան: (Ունկնդիրներն աւելի սրեցին ականջները): Մանաւանդ ես այս նկատել եմ իմ «Զխարես» չես ծախի» պիեսի ներկայացման ժամանակ: Սակայն 'ի մեծ ցաւ իմ սրտի պէտք է ասեմ, որ այս պատուական տաղանդները անհետ կկորչեն, եթէ նոցա պատշաճապէս չմշակեն: 'Իզուր չէ մեծ մարդը ասել (բայց որ, Աստուած է վկայ-չգիտեմ, մտածում էր նա այդ միջոցին). հանճարը աշխատանքն է: Մենք այս կարող ենք և տաղանդի համար ասել, տաղանդը ոչինչ է առանց պատշաճաւոր մշակութեան: Այն ինչ ձեր ընտիր տաղանդներին հէնց այս բանն է պակաս. մշակութեան բացակայութիւնը: Ես որոշել եմ, տիկիներ և պարոններ, օգնութեան հասնել ձեզ և իմ բոլոր ոյժերս նուիրել այս գեղեցիկ գործին: Յայտնում եմ ձեզ, որ ես պատրաստ եմ, եթէ դուք էլ կցանկաք—ճարտարախօսութեան և դրամատիքական արուեստի կուրսեր բանալ...»

Մողէստին մինչև անգամ թոյլ չտուին, որ իւր առաջարկութիւնը պարզէ և աղաղակեցին «բրաւօ»: Այդ միտքը զարմանալի կերպով սիրողների ժողովարանի բոլոր անդամների սրտովն էր: Մողէստի այն խօսքերը, թէ ժողովարանում պատուական տաղանդներ գոյութիւն ունին, ամեն մէկը իւր վերայ ընդունեց, և ոչ ոք 'իհարկէ չէր ցանկանում, որ իւր ընտիր տաղանդը անհետ կկորչի:

Ոչ մէկի մտքովն անգամ չանցաւ զարմանք յայտնել,

Թէ ինչպէս Մողէստը, որ չորս ամենաէական բաղաձայնները արտասանելու շնորհ չունէր, ճարտարախօսութիւն պիտի աւանդէր: Միկնոյնը չէ: Թող մէկը մի որևէ բան դասաւանդէ, որ մի հիմք լինի ուրևէ մանգալու և ինչպէս և իցէ անցկացնելու ոչոքին և ոչ մի բանի պիտանի չեղող ժամանակը:

Մողէստի կուրսերին ոչ թէ միայն ամբողջ ժողովարանն էր յաճախում, այլ գտնուեցան նաև կողմնակի ցանկացողներ: Նա շատ համեստ վարձ նշանակեց. վճարողները չէին նկատում անգամ թէ վճարում են: Նորան էլ շատ քիչ էր արդէն պէտք. մի կերպ կերակրուէր ու հագնուէր:

Այդ ժամանակից ամեն տարի սեղոնի սկզբին տեղական լրագրում առաջին երեսի վերայ երևում էր մի յայտարարութիւն, թէ «ճարտարախօսութեան և դրամատիքական արուեստի պրօֆէսսօր Մողէստ Դեմենտիլիչ Ալօսկը, այս ինչ սեպտեմբերից, անցեալ տարիների նման, նորոգում է ցանկացողների համար իւր սովորական կուրսերը»:

Մողէստեան այս որոշման հետևանքները անթիւ էին և անչափ բարեբեր: Նոցանից գլխաւորը այն էր, որ Մողէստը այժմ արդէն մշտապէս կուշտ էր և հագնուած: Բայց կային և ուրիշները, օրինակ. նա այլ ևս չէր աշխատում ռուս թատրոնների ընկերտուարը հարստացնել իւր հեղինակութիւններով, իսկ այս-պարզապէս աշխատանք էր թէ նորա և թէ արուեստի համար. նահանգական Գօզօդոյ քաղաքում, որ գտնւում էր որևէ մտաւոր կենդրոնից շատ հեռու, կազմակերպուեց սեպհական ճեմարանի պէս մի բան, և դեռ պրօֆէսսօրով: Ամենայն հաւանականութեամբ կային և ուրիշ, ոչ պակաս բարեբեր հետևանքներ, բայց մենք նոցա մասին ոչինչ չգիտենք:

Նւ այս ամենը տեղի ունեցաւ միմիայն այն հանգա-

մանքի շնորհիւ, որ Մողէստ Ալօեվը, որ լաւ մարդ էր
 շնչին թերուլթիւններով, պէտք է ինչ էլ որ լինէր վաս-
 տակէր մի կտոր հաց:

Թարգմ. Գ. ք. Ա:

